

Ministry of Education
Islamic Republic of IRAN

ISSN:
1235-1735

Quarterly Journal of

Educational Innovations

Organization for Educational
Research and Planning

Abstract

Analyzing the components of citizenship education in the context of mobile learning technologies (a synthesis study)

■ Rahim Morādi (PhD), Department of Educational Sciences, Faculty of Humanities, Arāk University, Arāk, Iran¹
■ Somayye Maleki, MA in Educational Technology, Graduated from Islāmīc Āzād University (Science & Research Branch), Tehran, Iran²

The aim of the current research was to analyze the components of citizenship education in the context of mobile learning technologies (a synthesis study). In order to access the background and collect data relevant to the purpose of the study, the internal databases such as Magiran, Noormagz, Civilica, Institute for Humanities and Cultural Studies, and Iran Profile were used between 2014 and 2022 for the Persian documents. Also, external databases such as Scopus, Science Direct, ProQuest, Eric, Springer and Google Scholar were used between 2011 and 2022 for the English documents. From the total number of the included researches, 100 cases were excluded from the analysis process. 25 articles were selected from internal databases between 2014 and 2022, and 55 articles were selected from external databases between 2011 and 2022, and finally, according to the criteria, 20 samples were purposefully selected and subjected to final analysis. The results showed that the citizenship education based on mobile technology should have components such as citizenship skills, the citizenship interaction ability, information sharing, technological infrastructure, methods of citizen-oriented education, citizen-centered assessment, and portability. Therefore, it is suggested that education system, Universities, schools and organizations in charge of designing, implementing and evaluating citizenship education courses should consider the components of the content of the citizenship rights' education, interactivity of citizenship education, information sharing, technological infrastructure, methods of citizen-oriented education, citizen-centered assessment and portability.

Analysis, Components, Citizenship Education, Mobile Learning
Technology, Research Synthesis

E-mail: 1. rahimnor08@gmail.com (Corresponding Author)

2. 00somayemaleki00@gmail.com

Serial No.88. 22(3): Winter. 2023
Quarterly Journal of Educational Innovations

Published by Tehran University of Medical Sciences

Copyright © The Authors.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited.

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

واکاوی مؤلفه‌های آموزش شهروندی در بستر فناوری‌های یادگیری سیار (یک مطالعه سنتز پژوهی)

■ رحیم مرادی* ■ سمیه ملکی**

چکیده:

هدف از تحقیق حاضر واکاوی مؤلفه‌های آموزش شهروندی در بستر فناوری‌های یادگیری سیار (یک مطالعه سنتز پژوهی) بود. به‌منظور دسترسی به پیشینه و جمع‌آوری داده‌های متناسب با هدف پژوهش، از پایگاه‌های داخلی مانند پایگاه اطلاعاتی مگ‌ایران، نورمگز، سیویلیکا، پژوهشگاه علوم انسانی، ایران‌نمایه و پایگاه‌های خارجی اسکوپوس، ساینس دایرکت، پروکوئست، اریک، اشپرینگر و گوگل‌اسکالر در بازه زمانی ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۱ برای اسناد فارسی و برای اسناد انگلیسی در بازه زمانی ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۲ استفاده شد. از مجموع پژوهش‌های وارد شده، تعداد ۱۰۰ مورد از فرایند تحلیل خارج شدند. از پایگاه‌های داخلی ۲۵ مقاله در بازه سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۱ و از پایگاه‌های اطلاعاتی خارجی نیز ۵۵ مورد در بازه زمانی ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۲ انتخاب و در نهایت با توجه به ملاک‌ها، بیست نمونه به‌صورت هدفمند انتخاب و تحلیل نهایی شدند. نتیجه تحقیق نشان داد آموزش‌های شهروندی مبتنی بر فناوری سیار باید مؤلفه‌هایی را داشته باشند، مؤلفه‌هایی همچون مهارت‌های شهروندی، توانایی تعامل شهروندی، اشتراک‌گذاری اطلاعات، زیرساخت‌های فناورانه، روش‌های آموزش شهروندمدارانه، ارزیابی شهروندمحور و قابلیت حمل‌داشتن. پیشنهاد می‌شود آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها، مدارس و سازمان‌های متولی طراحی، اجرا و ارزشیابی دوره‌های آموزش شهروندی، مؤلفه‌های محتوای آموزش حقوق شهروندی، تعاملی بودن آموزش شهروندی، به‌اشتراک‌گذاری اطلاعات، زیرساخت‌های فناورانه، روش‌های آموزش شهروندمدارانه، ارزیابی شهروندمحور و قابلیت حمل‌داشتن را در نظر داشته باشند.

واکاوی، مؤلفه‌ها، آموزش شهروندی، فناوری یادگیری سیار، سنتز پژوهی

کلید واژه‌ها:

□ تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۱۰/۰۴ □ تاریخ شروع بررسی: ۱۴۰۱/۱۲/۰۹ □ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۱۱/۲۹

* (نویسنده مسئول) استادیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه اراک، اراک، ایران. E-mail: rahimnor08@gmail.com

** کارشناس ارشد تکنولوژی آموزشی، دانشکده تعلیم و تربیت اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.

E-mail: 00somayemaleki00@gmail.com

مقدمه

شهروندی از مفاهیم مهم حوزه علوم اجتماعی است که بر نوع روابط بین افراد نظارت دارد، روابطی که دولت نیز از آن حمایت می‌کند. مفهوم اصلی شهروندی حقوق و تکالیفی است که هر فرد به‌منزله عضوی از جامعه بر عهده دارد (پارستیو^۱ و همکاران، ۲۰۲۱). از نظر تاریخی، ریشه توجه به مفهوم شهروندی و حتی آموزش شهروندی به یونان باستان برمی‌گردد. جمهوری افلاطون و سیاست ارسطو از اولین آثاری‌اند که به ویژگی‌های شهر ایدئال و نقش‌ها و وظایف شهروندان در آن پرداخته‌اند. شهروندان ایدئال افلاطونی کسانی هستند که دو عنصر عقل و اراده را داشته باشند. جامعه مطلوب جامعه‌ای است که عقل جامعه فلاسفه بر آن حاکم باشد (بانکس^۲، ۲۰۰۸). ارسطو نیز اذعان دارد که بین یک فرد خوب و یک شهروند خوب رابطه متقابلی برقرار است و چنین نظامی طبیعی و ضروری است. شهروندی یکی از مهم‌ترین مفاهیم اجتماعی است که برای کمک به شناخت بهتر جامعه، روابط درونی و هدایت اعمال و رفتار افراد جامعه پدید آمده است (چویی^۳، ۲۰۱۶). این مفهوم، مانند هر مفهوم دیگری، در بستر تاریخ اجتماعی و در درون شبکه‌های مفهومی مضمون و معنای خود را آشکار کرده و سیر تحول خود را داشته است. این محتوا و معنا همیشه ثابت نبوده و به‌دلیل تغییراتی که در جوامع رخ داده و نیز رویکردهای نظری متفاوت دستخوش تغییراتی شده است. در بیشتر این تعاریف، بر جنبه‌های حقوقی شهروندی تأکید شده است. باین‌حال، تجربه شهروندی فقط به پایه حقوقی فرد بستگی ندارد، بلکه به روابط بین افراد و گروه‌های اجتماعی نیز وابسته است (سبحانی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۹). اساس حقوق شهروندی این است که انسان فقط به‌سبب انسان‌بودن دارای مجموعه‌ای حقوق، توانایی‌ها و مزایا در جامعه است که، به عقیده بسیاری از علمای حقوق، طبیعی و غیراکتسابی است و هیچ مرجعی حق ندارد آن را از انسان سلب یا محدود کند (باندو^۴ و همکاران، ۲۰۱۷). این دسته از حقوق، که حقوق بشر و حقوق اساسی جوامع نیز از آن‌ها اقتباس شده است، گاه در قانون اساسی کشورها متبلور می‌شود و شکل ملی به خود می‌گیرد (گرون و یمینی^۵، ۲۰۱۷). آموزش شهروندی یکی از ارکان اساسی زندگی اجتماعی و فرهنگی بشر در جامعه امروزی است. براین‌اساس، این مؤلفه یکی از موضوعات اساسی جامعه شهری در هر دوره تاریخی از زندگی بشر است (کاسترو و نولز^۶، ۲۰۱۷). هر جامعه‌ای، با در نظر گرفتن زمینه‌های فرهنگی و ارزشی خود، شهروندانی خاص با ویژگی‌های خاص پرورش می‌دهد و همین ضامن بقا و تداوم حیات اجتماعی و سطح توسعه‌یافتگی آن جامعه است. باید آموزش سنجیده شهروندی را برای همه اقشار جامعه در نظر گرفت؛ این آموزش از رسمی‌ترین نظام آموزشی کشور یعنی آموزش و پرورش آغاز می‌شود (میاسازیک^۷، ۲۰۱۶). آموزش شهروندی سرمایه‌ای برای آینده کشور در همه ابعاد است؛ با این آموزش، شهروندان با حقوق شهروندی خود آشنا می‌شوند و جامعه می‌تواند از آن‌ها انتظار داشته باشد که متعهد و مسئولیت‌پذیر باشند و از کودکی در این عرصه مشارکت کنند (گاولی^۸، ۲۰۱۶). آموزش شهروندی و آموزش شهروندمحور شامل پرورش «مسئولیت اجتماعی و اخلاقی»، «فعالیت اجتماعی»

و «سواد سیاسی» و... است (کراوگر^۹، ۲۰۱۶). در واقع می‌توان آموزش شهروندی را فرایند آموزشی - اجتماعی مستمری دانست که شهروندی جهانی انتقادی و مسئولانه‌ای را ترویج می‌کند که در سطح شخصی و جمعی به دگرگونی واقعیت محلی و جهانی با هدف ساختن جهانی عادلانه‌تر متعهد است (آوداری و ویزی^{۱۰}، ۲۰۲۳).

آموزش شهروندی ارائه اطلاعات به شهروندان و آگاهی دادن به آنان درباره مسائل عمومی جامعه است که فرد را برای کسب فرهنگ شهروندی جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کند در ابعاد «محلی - ملی و جهانی» آماده می‌کند (سبحانی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۹). در آموزش شهروندی مهارت‌ها باید شامل موارد ذیل باشد: ۱. تقویت همکاری و روش‌های کار گروهی؛ ۲. تصمیم‌گیری به‌صورت شورایی؛ ۳. دادن توانایی استدلال و انتقاد به افراد؛ ۴. تقویت مهارت‌های ارتباط مؤثر؛ ۵. مدیریت مشترک فعالیت‌ها و کارهای محلی؛ ۶. تقویت مهارت گفت‌وگو و همکاری (حمزه‌ئی و همکاران، ۱۳۹۶). آموزش شهروندی فرایند آموزشی با هدف آگاهی‌دادن انتقادی در مورد واقعیت جهانی و ارائه ابزارهایی برای مشارکت اجتماعی و تحول از نظر عدالت و هم‌بستگی است (واجان^{۱۱} و همکاران، ۲۰۲۳). هدف آموزش شهروندی خلق شهروندی جهانی مهمی است که از نظر سیاسی فعال و از نظر اجتماعی متعهد به توسعه انسانی منصفانه و عادلانه برای همه جوامع روی کره زمین باشد، جهانی که بیشتر به تنوع و محیط احترام می‌گذارد که در آن همه مردم می‌توانند آزادانه و رضایت‌بخش رشد کنند. شهروندی جهانی از نظر ابعاد فردی و اجتماعی به‌طور هم‌زمان توسعه می‌یابد و در جست‌وجوی یک زندگی شاد برای فرد با تضمین حقوق بشر و در عین حال کمک به تقویت شیوه زندگی اجتماعی منصفانه، مشارکتی و دموکراتیک ادامه می‌یابد (دی آربیا و دل پرتال^{۱۲}، ۲۰۲۳).

این در حالی است که در بسیاری از مدارس و نظام‌های آموزشی از روش‌های سنتی و معلم‌محور برای آموزش مفاهیم شهروندی استفاده می‌شود. این روش‌های سنتی کارایی و سودمندی خود را از دست داده‌اند و با پایبندی و تعصب در به‌کاربردن این روش‌ها، نمی‌توان دانش‌آموزان را برای دنیای متحول و پویای آینده مهیا کرد؛ زیرا با این روش‌ها ذهن دانش‌آموزان انباشته از مطالبی می‌شود که طوطی‌وار آموخته‌اند و کاربردی در زندگی روزمره‌شان ندارد. این امر نیازمند آن است که از روش‌های آموزش فعال و مبتنی بر فناوری برای آموزش مفاهیم شهروندی استفاده شود. یکی از مهم‌ترین روش‌های آموزش، یادگیری سیار با استفاده از ابزارهای فناوری سیار به‌ویژه موبایل است. یادگیری سیار نوعی یادگیری است که می‌تواند در هر مکان و در هر زمان با کمک رایانه و دستگاه‌های تلفن همراه اتفاق بیفتد. در تعریفی دیگر، یادگیری سیار از طریق استفاده از فناوری موبایل بی‌سیم به افراد امکان می‌دهد در هر زمان به مواد آموزشی دسترسی داشته باشند (میرزایی و احمدبیگی، ۱۳۹۹). در نتیجه یادگیرندگان می‌توانند در هر زمان و مکانی که اراده کنند به یادگیری بپردازند. همچنین افراد می‌توانند به مواد آموزشی ارزشمندی دست یابند که کیفیت یادگیری آن‌ها را ارتقا می‌دهد (جانسون و موریس^{۱۳}، ۲۰۱۰). در این صورت، می‌توان عدالت آموزشی را

در بین تمامی افراد برقرار کرد (راف^۴ و همکاران، ۲۰۲۱). در تعریفی دیگر، یادگیری سیار شامل عواملی مانند برنامه‌های آموزشی و یادگیری موبایل، نرم‌افزار و سخت‌افزار یادگیری سیار (شامل مرورگرها، ابزارهای دستی، تلفن‌های همراه، دستورالعمل‌های تلفن همراه (شامل تطبیق محتوا با دستورالعمل) و زیرساخت‌های شبکه تلفن همراه (شامل سیستم‌های خانه‌به‌خانه ماهواره‌ها) است (نعمتی و همکاران، ۱۳۹۶). یادگیری سیار عبارت است از یادگیری از طریق فناوری‌های قابل حمل که می‌تواند در مکانی ثابت مانند کلاس درس باشد که در آن بر فعالیت یادگیرنده و تعامل او با فناوری‌های ثابت یا قابل حمل تأکید شده و یادگیری جامعه‌ای پویا بر چگونگی حمایت جامعه و نهادهای آن متمرکز است و خود را با جمعیت روبه‌رشد فراگیرانی که از روش‌های یادگیری موجود راضی نیستند وفق دهند. آموزش سیار دسترسی به تمامی مواد آموزشی مختلف را فراهم می‌کند (میرزایی و احمدبیگی، ۱۳۹۹). در مقایسه با کلاس‌های درس سنتی، یادگیری سیار به یادگیرندگان اجازه می‌دهد زمان، مکان و نحوه مطالعه را انتخاب کنند. بنابراین، انعطاف‌پذیری بالای فناوری‌های تلفن همراه، شرایط مساعدی را برای دستیابی به اهداف آموزشی فراهم می‌کند، فراگیر را همراهی می‌کند و عملکردش را در هر مرحله از فرایند آموزش تسهیل می‌کند. همچنین به کاربران می‌آموزد آنچه می‌خواهند، جایی که می‌خواهند و زمانی که می‌خواهند بیاموزند (جانسون و موریس، ۲۰۱۰). بنابراین، استفاده از یادگیری سیار در محیط‌های دانشگاهی نوآوری به‌شمار می‌رود. تلفن همراه به‌علت محبوبیت قابلیت‌های متعدد عکس و فیلم، سرویس پیام کوتاه، بلوتوث، موقعیت مکانی، پیام‌های چندرسانه‌ای، اینترنت، کتاب الکترونیکی، محبوب‌ترین دستگاه و فناوری برای یادگیری است. با توجه به پیشینه یادشده از آموزش و یادگیری سیار می‌توان نتیجه گرفت که هدف از این فناوری یادگیری از سراسر جهان، حفظ سلامت جسمی و روانی، یادگیری در هر زمان و مکان، کاهش هزینه‌های زیرساختی، از جمله امکانات فیزیکی کلاس درس و آماده‌سازی افراد برای ارتباطات فناوری و محاسباتی آینده است (راف و همکاران، ۲۰۲۱). از طرفی تحقیقات گوناگونی در زمینه یادگیری سیار انجام شده است که می‌تواند با آموزش شهروندی مرتبط باشد. دی‌لو^{۱۵} (۲۰۲۳) به بررسی عوامل مؤثر در آموزش شهروندی پرداخت. نتیجه تحقیق او نشان داد در آموزش شهروندی باید به تعامل با دیگران، رفتار دمکراتیک، عدالت انسانی، روش تمرین و تجربه‌محور توجه کرد.

پراستیو و همکاران (۲۰۲۱) به بررسی نظام‌مند روند شهروندی دیجیتال در حوزه آموزش پرداختند. نتایج نشان داد در آموزش شهروند هوشمند، باید آمادگی دیجیتالی، مسائل فنی، شایستگی‌های شهروند دیجیتالی و سیاست‌های شهروند و روش‌ها و تجارب آموزشی در نظر گرفته شود.

بانکس (۲۰۲۱) به بررسی تنوع، هویت گروهی و آموزش شهروندی در عصر جهانی پرداخت و نتایج نشان داد در آموزش شهروندی باید به آموزش تجارب زندگی، حقوق شهروندی، به‌اشتراک گذاشتن مهارت، مشارکت اجتماعی، ارزیابی و فعال بودن یادگیرنده توجه شود.

خسروی و همکاران (۱۳۹۳) عوامل مؤثر در یادگیری سیار در آموزش پزشکی را بررسی کردند و

یافته‌های پژوهش نشان داد که در یادگیری سیار باید به عواملی، مانند نگرش دانشجویان به استفاده از موبایل به‌منزله ابزار آموزشی، برای تعامل با هم‌کلاسی‌ها، برای انتقال مفاهیم و اطلاعات با دیگر فراگیران، برای فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی در طول شبانه‌روز توجه شود.

حسینی (۱۳۹۵) به بررسی یادگیری سیار به‌منزله راهکاری نوین در آموزش شهروند هوشمند پرداخت و دریافت تناسب محتوای قابل ارائه در سیستم آموزش سیار با نیازهای مخاطب، زیرساخت فنی لازم و سیاست‌گذاری صحیح و برنامه‌ریزی دقیق ملاک‌های اصلی در پیاده‌سازی آموزش سیار است. حمزه‌ئی و همکاران (۱۳۹۶) تأثیر یادگیری سیار بر اساس الگوی طراحی آموزشی گانیه در مهارت‌های خودتنظیمی و یادگیری دانشجویان را بررسی کردند. نتایج پژوهش نشان داد که یادگیری سیار بر اساس الگوی طراحی آموزشی گانیه به افزایش مهارت‌های خودتنظیمی و یادگیری دانشجویان منجر شده است. در تحقیق میرزایی و همکاران (۱۳۹۹)، یافته‌ها نشان داد استفاده از فناوری سیار با راهبردهای حل مسئله در دانشجویان رابطه معناداری دارد. سبحانی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۹) جایگاه مؤلفه‌های اساسی آموزش شهروندی در محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی را تحلیل کردند. نتایج نشان داد از مجموع بررسی مدارک و مستندات مرتبط با آموزش شهروندی، پنج مؤلفه اساسی مشارکت فعال، مسئولیت‌پذیری و تعهد، انتقادگری و انتقادپذیری، قانون‌مداری و وطن‌دوستی احصا شده است.

شکافی که در تحقیقات گذشته وجود دارد آن است که این تحقیقات فقط به بررسی تأثیر یادگیری سیار و همچنین به مؤلفه‌های آموزش شهروندی در برنامه درسی پرداخته‌اند، اما مؤلفه‌های آموزش شهروندی مبتنی بر ابزارهای فناوری سیار را بررسی نکرده‌اند. از طرفی باید در نظر داشت، در سطح جهانی، آموزش شهروندی یکی از موضوعات پیچیده‌ای است که آموزش آن دشوار است. شهروند خوب بودن را نمی‌توان فقط با سخنرانی آموزش داد، بلکه باید در مورد آن فکر کرد و آن را تجربه و تمرین کرد (هو و باتون^{۱۶}، ۲۰۲۲). در واقع باید اصول آموزش و پداگوژی مرتبط با آن را در نظر گرفت تا بتوان به آموزش شهروندی اثربخش پرداخت (هادجیچامپی^{۱۷} و همکاران، ۲۰۲۳). یادگیری سیار به تدریج به قدرتی درونی و انعطاف‌پذیر تحول آموزشی تبدیل شده است. می‌توان امیدوار بود که ظرفیت بسیار یادگیری سیار در حمایت از آموزش شهروندی جهانی با نوآوری‌های بیشتر همچنان شناسایی شود و پرورش یابد. این در حالی است که در طراحی دوره‌های آموزشی مانند آموزش شهروندی که می‌تواند بر بستر یادگیری فناوری سیار انجام شود، به مسائل پداگوژیک و مؤلفه‌های آموزشی چندان توجه نمی‌شود. در واقع ورود فناوری‌های جدید، مانند یادگیری سیار، به فضای آموزشی خودبه‌خود نظام آموزش و یادگیری در آموزش شهروندی را متحول نمی‌کند؛ از این رو نمی‌توان فناوری سیار را بدون توجه به مؤلفه‌های آموزشی در آموزش شهروندی به کار گرفت و صرفاً به کارگیری این فناوری تضمین‌کننده کیفیت یادگیری دانش‌آموزان نیست. توجه بیش از حد به فناوری و جنبه فنی و از طرفی توجه ناکافی به مؤلفه‌های آموزشی یکی از مشکلات اساسی در طراحی دوره‌های آموزش به‌خصوص آموزش شهروندی

است و چاره آن است که مؤلفه‌های آموزشی آن استخراج شوند. از این رو، هدف این تحقیق واکاوی مؤلفه‌های آموزش شهروندی در بستر فناوری‌های یادگیری سیار بود.

روش‌شناسی

پژوهش حاضر از نوع مطالعات کیفی است و با رویکرد سنتزپژوهی^{۱۸} انجام شده است. در رویکرد سنتزپژوهی به نظریه‌های مرتبط توجه می‌شود، تحقیقات تحلیل انتقادی می‌شود و تعارضات موجود در ادبیات حل می‌شود و موضوعات اصلی برای تحقیقات آتی تعیین می‌گردد (کوپر و هدگز^{۱۹}، ۲۰۰۹). به عبارت دیگر، سنتزپژوهی عبارت است از ادغام دانش موجود و یافته‌های پژوهشی مرتبط با موضوعی با هدف تعمیم و به‌کارگیری یافته‌های موجود و توسعه دانش جدید از دل این فرایند یکپارچه‌سازی (ویبرن^{۲۰}، ۲۰۱۸، ص ۷۲). در این پژوهش، به منظور نظام‌مند کردن فرایند پژوهش از روش هفت‌مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو^{۲۱} (۲۰۰۶) به شرح ذیل استفاده شده است: ۱. تعیین سؤال تحقیق؛ ۲. بررسی نظام‌مند منابع؛ ۳. جست‌وجو و انتخاب منابع مناسب؛ ۴. استخراج یافته‌ها؛ ۵. تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته‌های منابع بررسی شده؛ ۶. کنترل کیفیت؛ ۷. ارائه یافته‌ها. به منظور دسترسی به پیشینه و جمع‌آوری داده‌های متناسب با هدف پژوهش (مرور نظام‌مند منابع) از پایگاه‌های داخلی مانند پایگاه اطلاعاتی مگ‌ایران، نورمگز، سیویلیکا، پژوهشگاه علوم انسانی، ایران‌نمایه و پایگاه‌های خارجی اسکوپوس^{۲۲}، ساینس دایرکت^{۲۳}، پرو کوئست^{۲۴}، اریک^{۲۵}، اشپرینگر^{۲۶} و گوگل اسکالر^{۲۷} استفاده شد. واژگان کلیدی مرتبط (جدول ۱ و ۲) در پایگاه‌های مذکور جست‌وجو شده است.

جدول ۱. واژگان کلیدی در جست‌وجوی نظام‌مند پایگاه‌های داده خارجی

OR	OR	OR
Mobile learning	And	Citizenship Education
Mobile technology		And
		Teaching Methods
		Instructional model
Mobile based learning		Education of citizenship rights

جدول ۲. واژگان کلیدی در جست‌وجوی نظام‌مند پایگاه‌های داده داخلی

یا	یا	یا
روش تدریس	آموزش شهروندی	یادگیری سیار
الگوهای آموزشی	حقوق شهروندی	فناوری سیار
	آموزش حقوق شهروندی	یادگیری مبتنی بر موبایل

● معیارهای ورود و خروج مقالات

به‌منظور دستیابی به هدف پژوهش، در تحقیقات خارجی محدودیت سال انتشار در ده سال گذشته و در تحقیقات داخلی در هشت سال گذشته اعمال شد. همچنین کلیه مقالات نشریات علمی، سمینارها و کنفرانس‌ها، پایان‌نامه‌ها و پایان‌نامه‌های دکتری در نتایج گنجانده شد، اما فصل‌های کتاب، مقالات روزنامه، مجلات عمومی، گزارش‌ها و سرمقاله‌ها از روند جست‌وجو حذف شد. در جدول ۳ معیارهای ورود و خروج مقالات در تمامی مراحل بررسی - از عنوان و چکیده تا متن کامل - تا رسیدن به مقالات نهایی برای تحلیل نشان داده شده است.

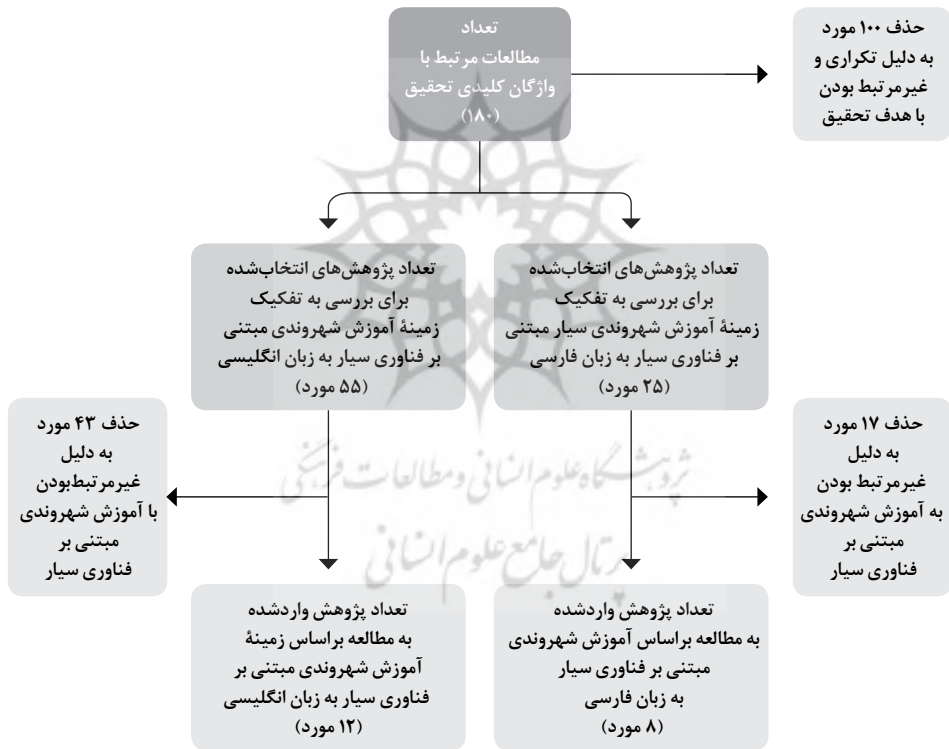
جدول ۳. معیارهای مرتبط و غیرمرتبط مقالات (معیارهای ورود و خروج مقالات)

معیارهای خروج مقالات	معیارهای ورود مقالات
● نامرتبط با یادگیری سیار	● مرتبط با یادگیری سیار
● نامرتبط با آموزش شهروندی	● مرتبط با آموزش شهروندی
● انجام‌ندادن تحقیق در یادگیری مبتنی بر موبایل	● مرتبط با یادگیری مبتنی بر موبایل
● سال‌های انتشار قدیمی‌تر از ۲۰۱۲ برای پژوهش‌های خارجی	● مرتبط با سال انتشار ۲۰۱۲ به بعد برای پژوهش‌های خارجی
● سال‌های انتشار قدیمی‌تر از ۱۳۹۴ برای پژوهش‌های داخلی	● مرتبط با سال انتشار ۱۳۹۴ به بعد برای پژوهش‌های داخلی
● مصاحبه و گزارش‌های عمومی	● چاپ‌شده در فصل‌نامه‌ها و مجلات معتبر علمی، پایان‌نامه، رساله دکتری

● نتایج بررسی نظام‌مند

روند جست‌وجو و انتخاب مقالات، همان‌گونه که در شکل ۱ نشان داده شده، این‌گونه بود که پس از جست‌وجوی اولیه در پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر ۱۸۰ مورد مشخص شد و در فرایند جست‌وجو و غربالگری مقاله‌ها، منابع موجود با توجه به عنوان، چکیده و محتوا بررسی شد. همچنین برای ارزیابی کیفیت مقاله‌ها برنامه مهارت‌های ارزیابی حیاتی^{۲۸} به‌منزله فهرست بررسی کیفیت مقاله‌های موجود استفاده شد. معیارهای اصلی ارزیابی در راستای تحلیل مقاله‌ها و رسیدن به هدف پژوهش شامل، مرتبط‌بودن عنوان مقاله، موضوع مقاله، به‌روزبودن، دقت در یافته‌ها و نتایج و ارزش کلی مقاله می‌شد. همچنین معیار متغیر مستقل‌بودن آموزش شهروندی سیار مبتنی بر فناوری سیار، به‌منظور در نظر گرفتن تأثیرهای آن و بازه زمانی برای مقاله‌های فارسی ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۱ و به همین ترتیب برای مقاله‌های انگلیسی، بازه زمانی ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۲ در نظر گرفته شد. از مجموع تحقیقات واردشده، ۱۰۰ مورد به‌علت نداشتن اطلاعات کافی در خصوص اهداف تحقیق، تکراری‌بودن و نامرتبط‌بودن با

هدف تحقیق از فرایند تحلیل حذف شد. در بررسی ثانویه نیز، برخی از پژوهش‌ها به علت اشاره نکردن به آموزش شهروندی سیار مبتنی بر فناوری سیار از فرایند بررسی خارج شد تا اینکه در پایگاه‌های داخلی ۲۵ مقاله در بازه سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۱ و در پایگاه‌های اطلاعاتی خارجی نیز ۵۵ مورد در بازه زمانی ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۲ انتخاب و در نهایت با توجه به ملاک‌های پژوهش و بررسی عناوین، چکیده و متن کامل و به اشباع رسیدن داده‌های موردنیاز، تعداد ۲۰ نمونه به صورت هدفمند انتخاب و تحلیل نهایی شد. داده‌ها و نتایج یافته‌های تحقیق در دو بعد مفاهیم باز و مقوله‌های هسته‌ای (اصلی) طبقه‌بندی و تحلیل شد. داده‌ها و منابع استفاده‌شده در چند مرحله پالایش و استخراج و پس از تجزیه و تحلیل و ترکیب نتایج در یک چارچوب مفهومی ارائه شد (شکل ۲).

شکل ۱. چارت فرایند بررسی و انتخاب مقالات در طول مرور نظامند

برای تأمین اطمینان‌پذیری یا همان روایی و پایایی مطالعات کیفی، در پژوهش حاضر از دو روش کنترل اعضا و ضریب کاپا (مطابق جدول ۴) استفاده شد. به این صورت که در روش کنترل اعضا، فرایند کدگذاری، مقوله‌های کشف‌شده و تحلیل و تفسیرهای به‌دست‌آمده به‌دست دو تن

از متخصصان فعال در حوزه کدگذاری و پژوهش کیفی ارزیابی شده و صحت آن‌ها تأیید شد. ضریب کاپای به‌دست‌آمده را نیز دو ارزیاب (نویسندگان و فرد متخصص) به‌دست آوردند. همچنین تحلیل مقاله‌های منتخب با توجه به عنوان پژوهش، جمع‌بندی نتایج و تفسیر پژوهشگران انجام شد (تجزیه و تحلیل و ارائه یافته‌ها). طبق نظر متخصصان اگر ضریب توافق کاپا ۰/۶۱ تا ۰/۸۱ باشد، ضریب خوب و اطمینان‌پذیر به‌دست می‌آید (سیف، ۱۴۰۱). با توجه نتیجه جدول ۴، مقدار کاپای به‌دست‌آمده ۰/۷۱ است که بیانگر ضریب توافق خوب میان کدگذاران است.

جدول ۴. ضریب کاپای به‌دست‌آمده از توافق

میزان تقارن					
میزان توافق	کاپا	مقدار کاپا	میزان خطای استاندارد	میزان تقریبی	معناداری نسبی
۰/۷۱	۰/۷۱	۰/۹۸	۰/۹۸	۰/۳۴	۰/۰۱
مقدار متغیر ۳					
بدون در نظر گرفتن فرض صفر					
استفاده از خطای استاندارد محتمل در فرض صفر					

یافته‌های پژوهش

جدول مطابق روش تحقیق حاضر، که کیفی و از نوع تحقیق سنتز پژوهی است، تحلیل و تفسیر داده‌ها به‌گونه‌ای انجام شدند که ابتدا بیست مطالعه، با توجه به اشباع نظری، به‌منزله نمونه انتخاب شدند، داده‌هایی که بیشترین هماهنگی و تناسب را با هدف پژوهش داشتند. نمونه‌ها و تحقیقات به‌دقت تجزیه و تحلیل شدند. در جدول ۵ ویژگی‌های هر تحقیق که شامل سال، عنوان تحقیق، نوع مطالعه و یافته‌هاست توضیح داده شده است. در مرحله بعد، از طریق کدگذاری و طبقه‌بندی مقوله‌ها، مؤلفه‌های آموزش شهروندی سیار مبتنی بر فناوری و مضامین اصلی استخراج شدند. در این مرحله، ۴۳ کد باز انتخاب و با عنوان مضامین باز نام‌گذاری شدند. در مرحله بعد، کدگذاری محوری با هفت محور با عنوان مقوله‌های اصلی (هسته‌ای) انجام شد که برای این امر هفت دسته اصلی انتخاب شدند (جدول ۶). فراوانی مؤلفه‌های آموزش شهروندی سیار مبتنی بر فناوری مشترک بین پژوهش‌های بررسی‌شده در جدول ۷ ارائه شده است. پس از ترکیب مقوله‌های هسته‌ای، به طراحی چارچوب مفهومی مؤلفه‌های آموزش شهروندی سیار مبتنی بر فناوری پرداخته شد (شکل ۲).

جدول ۵. پژوهش‌های مرتبط در زمینه مؤلفه‌های آموزش شهروندی مبتنی بر فناوری سیار

کد	پژوهشگر(ان)	سال	عنوان پژوهش	نوع مطالعه	یافته‌ها
۱	پراستيو	۲۰۲۱	روند شهروندی هوشمند در حوزه آموزش: یک مطالعه نظام‌مند	مرور نظام‌مند	• نتایج نشان داد در آموزش شهروند هوشمند باید آمادگی دیجیتالی، مسائل فنی، شایستگی‌های شهروند دیجیتالی و سیاست‌های شهروندی، روش‌ها و تجارب آموزشی در نظر گرفته شود.
۲	بانکس	۲۰۱۸	هویت گروهی و آموزش شهروندی در عصر جهانی شدن	مروری	• نتایج نشان داد در آموزش شهروندی باید به آموزش تجارب زندگی، حقوق شهروندی، به‌اشتراک‌گذاشتن مهارت، مشارکت اجتماعی، ارزیابی و فعال‌بودن یادگیرنده توجه شود.
۳	راف و همکاران	۲۰۲۱	توسعه یادگیری سیار در آموزش عالی از طریق چشم‌اندازی جدید از روش‌های تدریس با کمک فناوری آموزشی	پیمایشی	• باید مؤلفه مدیریت شامل مدیریت دوره، تکالیف، آزمون، یادداشت، اخبار و منابع، مؤلفه دسترسی سریع به اطلاعات، قابلیت حمل توسعه‌پذیر و قابل استفاده بودن مجدد، رابط کاربری کاربرپسند، نقش معلم و یادگیرنده، و زیرساخت‌های فنی را در نظر گرفت.
۴	الخیر و عبدالمطلب	۲۰۱۹	کاربرد یادگیری مبتنی بر موبایل؛ ویژگی‌ها، دیدگاه‌ها و روندهای آینده	مرور نظام‌مند	• باید به مؤلفه‌های ارتباطی، کارکردها و امنیت، ویژگی‌های فردی یادگیرندگان، سازگاری، رابط کاربری دوستانه، محتوای آموزشی کوچک و آموزش یادگیرنده‌محور توجه شود.
۵	باندو و همکاران	۲۰۱۷	عنصر شهروندی در نظام آموزشی کشور مالزی	کیفی	• نتایج نشان داد باید به مؤلفه‌های طراحی آموزش، آموزش، ارزیابی مبتنی بر تجارب واقعی، تجارب آموزشی، حمایت و پشتیبانی از یادگیرنده توجه شود.
۶	گرون و یمینی	۲۰۱۷	بازتعریف آموزش شهروندی جهانی - مروری نظام‌مند از مطالعات تجربی در مورد آموزش شهروندی جهانی	مرور نظام‌مند	• نتایج نشان داد مؤلفه‌های شهروند جهانی بودن، آموزش و توانمندسازی، آموزش معلمان، سیاربودن، ارزیابی مهارت‌های اجتماعی و شهروندی، توجه به محیط و بافت، نشر دانش، حقوق شهروندی در آموزش شهروند جهانی مهم است.
۷	کاسترو و نولز	۲۰۱۷	آموزش شهروندی دموکراتیک	مروری	• توجه به مؤلفه آموزش مبتنی بر گفت‌وگو، روش‌های یادگیرنده‌محور، ارزیابی فعالیت‌محور، اشتراک‌توانایی، توجه به فناوری، حقوق شهروندی بسیار مهم است.
۸	میاسازیک	۲۰۱۶	آموزش‌های زیست‌محیطی به‌عنوان عنصری از آموزش شهروندی	کیفی	• باید مؤلفه‌های آموزش محیط‌زیست، آموزش پژوهش‌محور، آموزش یادگیرنده‌محور، و استقلال معلم را در نظر داشت.

جدول ۵. (ادامه)

کد	پژوهشگران)	سال	عنوان پژوهش	نوع مطالعه	یافته‌ها
۹	گاولدی	۲۰۱۶	آموزش شهروندی جهانی	مروری	● توجه به شهروند جهانی، تعامل با دیگران، ارتباط با شهروندان کشورهای دیگر، توجه به محیط زیست.
۱۰	کراوگر	۲۰۱۶	آموزش شهروندی در مواقع بحران	مروری	● توجه به آموزش نسل جوان، توجه به دموکراسی، توانایی تفکر انتقادی، و زیست مسالمت‌آمیز ضروری است.
۱۱	ایمتینان و همکاران	۲۰۱۳	ویژگی‌های رایج یادگیری تلفن همراه - تجزیه و تحلیل مدل‌ها و چارچوب‌های یادگیری تلفن همراه	مروری	● باید به مؤلفه‌های ارتباط، سهولت استفاده، ترکیبی بودن، پشتیبانی فنی، هزینه، روش آموزش، معلم، درگیر کردن یادگیرندگان، همکاری و محتوای آموزشی توجه شود.
۱۲	ازدملی و کاوس	۲۰۱۱	عناصر و ویژگی‌های اساسی یادگیری سیار	کیفی	● یادگیرنده، معلم، محیط، محتوا و ارزیابی عناصر اساسی یادگیری کامل سیارند. ویژگی‌های اصلی یادگیری تلفن همراه عبارت‌اند از همه‌جا، اندازه قابل حمل ابزارهای موبایل، اطلاعات ترکیبی، خصوصی، تعاملی، مشارکتی و فوری را نیز باید در نظر گرفت.
۱۳	سبحانی‌نژاد و همکاران	۱۳۹۹	تحلیل جایگاه مؤلفه‌های اساسی آموزش شهروندی در محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی	تحلیل محتوا	● مشارکت فعال، مسئولیت‌پذیری و تعهد، انتقادگری و انتقادپذیری، قانون‌مداری و وطن‌دوستی، آموزش مشارکت‌محور.
۱۴	مصلى‌نژاد و همکاران	۱۳۹۹	یادگیری سیار در آموزش پزشکی و عوامل مؤثر	مروری	● راحتی استفاده، مسائل ارتباطی، شکاف فناوریانه - اشتراک‌گذاری دانش و مطالب، نیازهای یادگیرندگان، محتوا و روش‌های آموزشی، ارزیابی تجربه‌محور، قابلیت حمل..
۱۵	میرزایی و احمدیگی	۱۳۹۹	رابطه استفاده از فناوری سیار با راهبردهای حل مسئله در دانشجویان دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال	همپستگی	● توجه به حل مسئله در یادگیری سیار، ارتباط در یادگیری، همکاری کردن، زیرساخت‌های فناوریانه، اشتراک دانش، نقش یادگیرندگان و معلمان، ارزیابی مهارت‌های شهروندی.

جدول ۵. (ادامه)

کد	پژوهشگر(ان)	سال	عنوان پژوهش	نوع مطالعه	یافته‌ها
۱۶	نعمتی و همکاران	۱۳۹۶	ویژگی‌های لازم در به‌کارگیری یادگیری سیار در آموزش کشاورزی ارگانیک از دیدگاه کشاورزان آذربایجان شرقی	کیفی	● محتوا، مهارت، سودمندی، مالی، روان‌شناختی و نگرش، اشتراک تجربه و محتوا، تجهیزات، سیار بودن.
۱۷	حمزهئی و همکاران	۱۳۹۶	تأثیر یادگیری سیار بر اساس الگوی طراحی آموزشی گانیه بر مهارت‌های خودتنظیمی و یادگیری دانشجویان	آزمایشی	● حاضر بودن، قابلیت حمل داشتن، بدیع بودن، همه‌جا حاضر بودن، شخصی بودن، ترکیبی بودن، تعاملی بودن، مشارکتی، طراحی و برنامه‌ریزی.
۱۸	حسینی	۱۳۹۵	بررسی یادگیری سیار به‌عنوان راهکاری نوین در آموزش شهروند هوشمند	مروری	● محتوای مناسب محتوای ارائه شده در سیستم آموزش سیار با نیازهای مخاطب، اتصال اینترنت - زیرساخت فنی لازم و سیاست‌گذاری صحیح و برنامه‌ریزی دقیق ملاک‌های اصلی در پیاده‌سازی آموزش سیار و نشر دانش است.
۱۹	بدایان و ناطقی	۱۳۹۵	مهارت‌های شهروندی مغفول در برنامه درسی دوره ابتدایی	تحلیل محتوا	● در زمینه مهارت‌های اجتماعی «شناخت روابط خویشاوندی و توان مشارکت در جامعه»، در ارتباط با مهارت‌های فردی «راه‌های توسعه هیجانات خوب و کنترل عواطف»، در ارتباط با مهارت‌های فرهنگی «توان استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات در سطح مقدماتی»، در ارتباط با مهارت‌های اقتصادی «آشنایی با فرایند تولید، توزیع و مصرف برخی کالاها» و در ارتباط با مهارت‌های شهروندی سیاسی «احترام به خدمت‌گزاران جامعه»، «احترام به افراد عدالت‌خواه و حق‌طلب» و «شناخت حقوق فردی».
۲۰	خسروی و همکاران	۱۳۹۳	عوامل مؤثر بر یادگیری سیار در آموزش پزشکی	پیمایشی	● نگرش دانشجویان به استفاده از موبایل به‌منزله ابزار آموزشی، تعامل با هم‌کلاسی‌ها، انتقال ایده‌ها و اطلاعات برای فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی، استفاده از کتاب‌های الکترونیکی در آموزش، ویژگی‌های فنی، ارزیابی مشارکت اجتماعی، قابلیت حمل داشتن

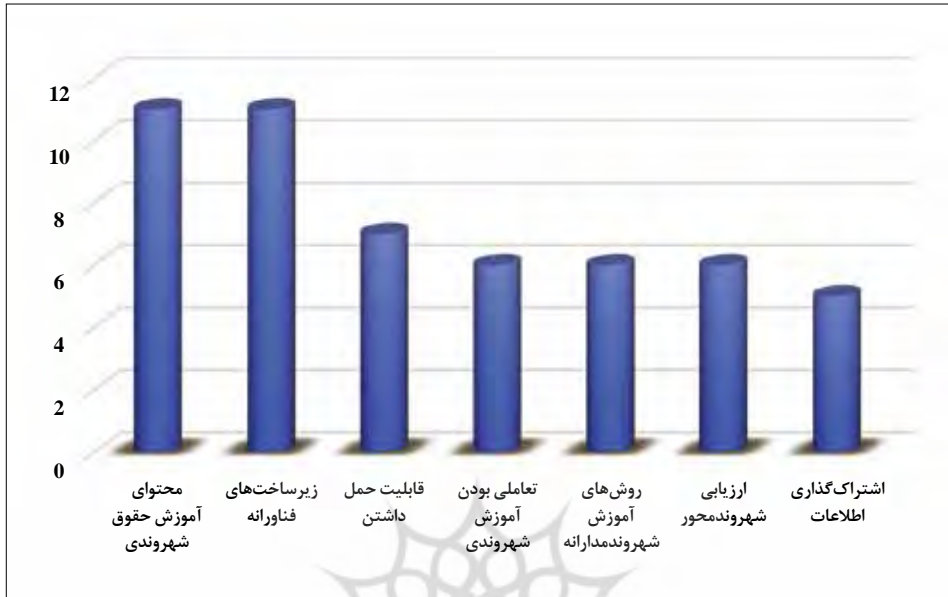
جدول ۶. مؤلفه‌های آموزش شهروندی مبتنی بر فناوری سیار در تحقیقات منتخب

مقوله اصلی / مرکزی	کدگذاری باز	کدها
مهارت‌های شهروندی	● مهارت‌های اجتماعی (شناخت روابط خویشاوندی و توان مشارکت در جامعه)؛ مهارت‌های فردی (راه‌های توسعه هیجانات خوب و کنترل عواطف)؛ مهارت‌های فرهنگی (توان استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات در سطح مقدماتی)؛ اقتصادی (آشنایی با فرایند تولید، توزیع و مصرف برخی کالاها)؛ مهارت‌های شهروندی سیاسی (احترام به خدمت‌گزاران جامعه)؛ احترام به افراد عدالت‌خواه و حق طلب و «شناخت حقوق فردی»	۱۹-۱۸-۱۳-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۲-۱
توانایی تعامل شهروند	● مشارکت اجتماعی، فعال بودن یادگیرنده، تعامل با دیگران، درگیر کردن یادگیرندگان، تعاملی بودن	۱۷-۱۲-۱۱-۹-۳-۲
اشتراک‌گذاری اطلاعات	● به‌اشتراک گذاشتن مهارت، اشتراک توانایی، اشتراک‌گذاری دانش، اشتراک تجربه و محتوا، نشر دانش	۱۸-۱۶-۱۴-۶-۲
زیرساخت‌های فناورانه	● مسائل فنی، تجهیزات، اتصال به اینترنت، زیرساخت، فناوری و ابزار، شکاف فناورانه، رابط کاربری	۲۰-۱۸-۱۶-۱۶-۱۵-۱۴-۱۲-۷-۴-۳-۱
روش‌های آموزش شهروندمدارانه	● روش‌ها و تجارب آموزشی فردمحور، آموزش تجارب یادگیری مبتنی بر حقوق شهروندی، آموزش یادگیرنده‌محور، روش‌های یادگیرنده‌محور، آموزش پژوهش‌محور، آموزش مشارکت‌محور، یادگیری مبتنی بر تجارب زندگی واقعی	۱۲-۸-۵-۴-۳-۱۲
ارزیابی شهروندمحور	● ارزیابی تفکرمحور، ارزیابی مبتنی بر تجارب واقعی، ارزیابی فعالیت‌محور، ارزیابی تجربه‌محور، ارزیابی مهارت‌های شهروندی، ارزیابی مشارکت اجتماعی	۲۰-۱۴-۱۲-۷-۵-۲
قابلیت حمل داشتن و زمینه‌محور بودن	● قابلیت حمل، توسعه‌پذیر، سیار بودن، زمینه‌محور بودن، بافت‌محور بودن	۲۰-۱۸-۱۷-۱۴-۱۲-۶-۳

جدول ۷. فراوانی مؤلفه‌های آموزش شهروندی مبتنی بر فناوری سیار در نمونه تحقیقات بررسی شده

ردیف	مقوله هسته‌ای	کد تحقیق مرتبط	فراوانی
۱	محتوای آموزش حقوق شهروندی	۱۹-۱۸-۱۳-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۲-۱	۱۱
۲	تعاملی بودن آموزش شهروندی	۱۷-۱۲-۱۱-۹-۳-۲	۶
۳	اشتراک‌گذاری اطلاعات	۱۸-۱۶-۱۴-۶-۲	۵
۴	زیرساخت‌های فناورانه	۲۰-۱۸-۱۶-۱۶-۱۵-۱۴-۱۲-۷-۴-۳-۱	۱۱
۵	روش‌های آموزش شهروندمدارانه	۱۲-۸-۵-۴-۳-۱۲	۶
۶	ارزیابی شهروندمحور	۲۰-۱۴-۱۲-۷-۵-۲	۶
۷	قابلیت حمل داشتن	۲۰-۱۸-۱۷-۱۴-۱۲-۶-۳	۷

واکاوی مؤلفه‌های آموزش شهروندی در بستر فناوری‌های یادگیری سیار (یک مطالعه سنتز پژوهی)

نمودار ۱. نمودار ستونی فراوانی تکرار مؤلفه‌های آموزش شهروندی مبتنی بر فناوری سیار

شکل ۲. طرح مفهومی مؤلفه‌های آموزش شهروندی مبتنی بر فناوری سیار

پس از تجزیه و تحلیل مقالات، از مجموع اطلاعات جمع‌آوری و کدگذاری شده، دسته‌بندی‌های نزدیک در یک مقوله اصلی قرار گرفتند. مطابق شکل ۲، مؤلفه‌های آموزش شهروندی مبتنی بر فناوری سیار شامل هفت مؤلفه اصلی (مقوله هسته‌ای) است که عبارت‌اند از:

۱. **مؤلفه اول**، مهارت‌های شهروندی شامل زیرمؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی، مهارت‌های فرهنگی، اقتصادی، مهارت‌های شهروندی سیاسی (کدهای تحقیق مرتبط ۱-۲-۵-۶-۷-۸-۹-۱۰-۱۳-۱۸-۱۹-۱۷)؛

۲. **مؤلفه دوم**، توانایی تعامل شهروندی شامل زیرمؤلفه‌های مشارکت اجتماعی، فعال‌بودن یادگیرنده، تعامل با دیگران، درگیرکردن یادگیرندگان و تعاملی‌بودن (کدهای تحقیق مرتبط ۲-۳-۹-۱۱-۱۲-۱۷-۱۹)؛

۳. **مؤلفه سوم**، اشتراک‌گذاری اطلاعات شامل زیرمؤلفه‌های به‌اشتراک‌گذاشتن مهارت، اشتراک‌توانایی، اشتراک‌گذاری دانش، اشتراک تجربه و محتوا، نشر دانش (کدهای تحقیق مرتبط ۲-۶-۱۴-۱۶-۱۸)؛

۴. **مؤلفه چهارم**، زیرساخت‌های فناورانه شامل زیرمؤلفه‌های مسائل فنی، تجهیزات، اتصال اینترنت، زیرساخت، فناوری و ابزار، شکاف فناورانه، رابط کاربری (کدهای تحقیق مرتبط ۱-۳-۴-۷-۱۲-۱۴-۱۵-۱۶-۱۸-۲۰)؛

۵. **مؤلفه پنجم**، روش‌های آموزش شهروندمدارانه شامل زیرمؤلفه‌های روش‌ها و تجارب آموزشی فردمحور، آموزش تجارب یادگیری مبتنی بر حقوق شهروندی، آموزش یادگیرنده‌محور، روش‌های یادگیرنده‌محور، آموزش پژوهش‌محور، آموزش مشارکت‌محور، یادگیری مبتنی بر تجارب زندگی واقعی (کدهای تحقیق مرتبط ۱۱۲-۳-۴-۵-۸-۱۲)؛

۶. **مؤلفه ششم**، ارزیابی شهروندمحور شامل زیرمؤلفه‌های ارزیابی تفکرمحور، ارزیابی مبتنی بر تجارب واقعی، ارزیابی فعالیت‌محور، ارزیابی تجربه‌محور، ارزیابی مهارت‌های شهروندی، ارزیابی مشارکت اجتماعی (کدهای تحقیق مرتبط ۲-۵-۷-۱۲-۱۴-۲۰)؛

۷. **مؤلفه هفتم**، قابلیت حمل داشتن شامل زیرمؤلفه‌های قابلیت حمل، توسعه‌پذیر، سیاربودن، قابل حمل، همه‌جا حاضربودن (کدهای تحقیق مرتبط ۳-۶-۱۲-۱۴-۱۷-۲۰).

■ بحث و نتیجه‌گیری ■

هدف از تحقیق حاضر واکاوی مؤلفه‌های آموزش شهروندی در بستر فناوری‌های یادگیری سیار (یک مطالعه سنتز پژوهی) بود. نتیجه تحقیق نشان داد مؤلفه‌های آموزش شهروندی مبتنی بر ابزارهای فناوری سیار عبارت‌اند از: مؤلفه اول: محتوای آموزش حقوق شهروندی؛ مؤلفه دوم: تعاملی بودن آموزش شهروندی؛ مؤلفه سوم: اشتراک‌گذاری اطلاعات؛ مؤلفه چهارم: زیرساخت‌های فناورانه؛ مؤلفه پنجم: روش‌های آموزش شهروندمداران؛ مؤلفه ششم: ارزیابی شهروندمحور و مؤلفه هفتم: قابلیت حمل داشتن. در این راستا می‌توان به نتایج تحقیقات پارستو و همکاران (۲۰۲۱)، بانکس (۲۰۲۱)، باندو و همکاران (۲۰۱۷)، کاسترو و نولز (۲۰۱۷)، میاسازیک (۲۰۱۶)، کراوگر (۲۰۱۶)، حمزه‌ئی و همکاران (۱۳۹۶)، میرزایی و احمدیگی (۱۳۹۹)، میرزایی و همکاران (۱۳۹۹) و سبحانی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۹) مبتنی بر توجه به مؤلفه‌های محتوای آموزش حقوق شهروندی، تعاملی بودن آموزش شهروندی، اشتراک‌گذاری اطلاعات، زیرساخت‌های فناورانه، روش‌های آموزش شهروندمداران، ارزیابی شهروندمحور و قابلیت حمل داشتن اشاره کرد. آموزش و تربیت شهروندی سرمایه‌گذاری برای آینده مدنظر کشور در تمامی ابعاد است؛ به‌منظور اینکه شهروندان جامعه را با حقوق شهروندی خود آشنا کنند و از شهروندان جامعه متعهد و مسئولیت‌پذیر باشند، از دوران کودکی مشارکت در عرصه‌های مختلف را ترویج دهند یا به‌طور کلی ارزش‌هایی را در هر جامعه‌ای القا کنند؛ انتقال ایده‌ها، نگرش‌ها، بینش‌ها و مهارت‌ها همراه با الگوها و روش‌های مشارکت در زندگی جمعی یا مدنی به شیوه‌ای خاص. بنابراین، ما به آموزش شهروندی و آموزش شهروندمحور نیاز داریم (گاودلی، ۲۰۱۶).

آموزش شهروندی و شهروندمحور در واقع شامل یادگیری دانش، مهارت‌ها و ارزش‌هایی است که با ماهیت و شیوه‌های اداری یک نظام دموکراتیک و مشارکتی سازگار است و عملاً به‌منزله ابزار برای پرورش احساس تعلق به جامعه، داشتن هدف در زندگی استفاده خواهد شد. از طرفی در آموزش شهروندی باید به محتوای آموزش حقوق شهروندی توجه شود تا مهارت‌های اجتماعی، مهارت‌های فرهنگی، اقتصادی، مهارت‌های شهروندی سیاسی از طریق یادگیری سیار تقویت شود. همچنین آموزش شهروندی مبتنی بر فناوری

سیار باید تعاملی باشد که ویژگی‌هایی مانند مشارکت اجتماعی، فعال بودن یادگیرنده، تعامل با دیگران، درگیر کردن یادگیرندگان را داشته باشد. همچنین در آموزش شهروندی مبتنی بر فناوری سیار یادگیرندگان بتوانند دانش و اطلاعات را به اشتراک بگذارند و بتوانند مهارت، توانایی، تجربه و محتوا را نشر و به اشتراک گذارند. از طرفی در آموزش شهروندی مبتنی بر فناوری سیار باید به زیرساخت‌های فناورانه توجه شود که مسائل فنی، تجهیزات، اتصال به اینترنت، زیرساخت، فناوری و ابزار، شکاف فناورانه، رابط کاربری تأمین شود. همچنین در این آموزش باید شهروندمدارانه باشد ویژگی‌هایی مانند روش‌ها و تجارب آموزشی فردمحور، آموزش تجارب یادگیری مبتنی بر حقوق شهروندی، آموزش یادگیرنده‌محور، روش‌های یادگیرنده‌محور، آموزش پژوهش‌محور، آموزش مشارکت‌محور، یادگیری مبتنی بر تجارب زندگی واقعی را داشته باشد. از طرفی نوع ارزشیابی شهروندمحور باشد و شامل ویژگی‌هایی مانند ارزیابی تفکر محور، ارزیابی مبتنی بر تجارب واقعی، ارزیابی فعالیت‌محور، ارزیابی تجربه‌محور، ارزیابی مهارت‌های شهروندی، و ارزیابی مشارکت اجتماعی باشد. همچنین این آموزش باید قابلیت حمل داشته باشد که ویژگی‌هایی مانند مؤلفه‌های قابلیت حمل، توسعه‌پذیر، سیار بودن، قابلیت حمل، همه‌جا حاضر بودن را داشته باشد. با توجه به آنچه بیان شد، نتیجه تحقیق نشان داد آموزش‌های شهروندی مبتنی بر فناوری سیار مؤلفه‌هایی مانند محتوای آموزش حقوق شهروندی، تعاملی بودن آموزش شهروندی، اشتراک‌گذاری اطلاعات، زیرساخت‌های فناورانه، روش‌های آموزش شهروندمدارانه، ارزیابی شهروندمحور و قابلیت حمل داشتن را باید داشته باشد. پیشنهاد می‌شود آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها، مدارس و سازمان‌های متولی برای طراحی، اجرا و ارزشیابی دوره‌های آموزش شهروندی از مؤلفه‌های محتوای آموزش حقوق شهروندی، تعاملی بودن آموزش شهروندی، اشتراک‌گذاری اطلاعات، زیرساخت‌های فناورانه، روش‌های آموزش شهروندمدارانه، ارزیابی شهروندمحور و قابلیت حمل داشتن را در نظر داشته باشند. همچنین با توجه به نتایج تحقیق حاضر، پیشنهاد می‌شود الگوی طراحی آموزشی با توجه به مؤلفه‌های تحقیق حاضر تدوین و اعتباریابی درونی و بیرونی آن بررسی شود.

منابع REFERENCES

- بدایان، محمود و ناطقی، فائزه. (۱۳۹۵). مهارت‌های شهروندی مغفول در برنامه‌دستی دوره ابتدایی. *فصلنامه پژوهش در برنامه‌ریزی درسی*، ۴۹، ۱-۱۲.
- حسینی، حمید. (۱۳۹۵). بررسی یادگیری سیار به‌عنوان راهکاری نوین در آموزش شهروند هوشمند [مقاله ارائه‌شده]. اولین کنفرانس ملی شهر هوشمند، قم، <https://civilica.com/doc/565693>
- حمزه‌ئی، افسانه، باقری، محسن و موسوی پور، سعید. (۱۳۹۶). تأثیر یادگیری سیار بر اساس الگوی طراحی آموزشی گانیه بر مهارت‌های خودتنظیمی و یادگیری دانشجویان. *فناوری برنامه‌دستی*، ۲(۳)، ۶۹-۷۷.
- خسروی، نجمه، برات دستجردی، نگین و امیرتیموری حسن. (۱۳۹۳). عوامل مؤثر بر یادگیری سیار در آموزش پزشکی بر اساس مدل FRAME. *مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی*، ۱۴(۳)، ۲۰۶-۲۱۵.
- سبحانی‌نژاد، مهدی، نجفی، حسن و جعفری‌هرندی، رضا. (۱۳۹۹). تحلیل جایگاه مؤلفه‌های اساسی آموزش شهروندی در محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی. *پژوهش‌های آموزش و یادگیری*، ۱۵(۱)، ۶۸-۷۸.
- سیف، علی‌اکبر. (۱۴۰۱). *اندازه‌گیری، سنجش و ارزشیابی آموزشی*. انتشارات دوران
- مصلی‌نژاد، لیلی، درویشی تفویضی، منصور و خیمه، علی. (۱۳۹۹). یادگیری سیار در آموزش پزشکی و عوامل مؤثر. *آموزش و اخلاق در پرستاری*، ۹(۲)، ۱۰۲-۱۱۱.
- میرزایی، آناهیتا و احمدبیگی، فاطمه. (۱۳۹۹). رابطه استفاده از فناوری سیار با راهبردهای حل مسئله در دانشجویان دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال. *دانش‌شناسی*، ۱۳(۴۸)، ۸۹-۹۹.
- نعمتی، علیرضا، فرج‌اللهی، مهران، خطیب زنجانی، نازیلا و واجاری، طلعت دیبا. (۱۳۹۶). ویژگی‌های موردنیاز در به‌کارگیری یادگیری سیار در آموزش کشاورزی ارگانیک از دیدگاه کشاورزان آذربایجان شرقی. *پژوهش مدیریت آموزش کشاورزی*، ۹(۴۲)، ۱۲۰-۱۳۵

- Bandu, S. H., Awang, M. M., & Ahmad, A. R. (2017). Element of citizenship in education system in Malaysia. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 7(3), 836-841.
- Banks, J. A. (2008). Diversity, group identity, and citizenship education in a global age. *Educational researcher*, 37(3), 129-139.
- Castro, A. J., & Knowles, R. T. (2017). Democratic citizenship education. In M. M. Manfra & C. M. Bolick (Eds.), *The Wiley handbook of social studies research* (pp. 287-318). John Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/9781118768747.ch13>
- Choi, M. (2016). A concept analysis of digital citizenship for democratic citizenship education in the internet age. *Theory & research in social education*, 44 (4), 565-607.
- Cooper, H., Hedges, L. V. (2009). Research synthesis as a scientific process. In H. Cooper, L. V. Hedges, & J. C. Valentine (Eds.), *The handbook of research synthesis and meta-analysis* (pp. 3-16). Russell Sage Foundation. <https://www.jstor.org/stable/10.7758/9781610441384>
- De Arriba Rivas, C., & Del Portal, E. I. R. (2023). Teachers' insights from an ethics of care programme aimed at promoting global citizenship education in the classroom. *Teaching and Teacher Education*, 126, Article 104075. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2023.104075>
- De Leeuw, R. R. (2023). Student reflections on the curriculum and citizenship education using card sorting in group settings. *International Journal of Educational Research Open*, 4, Article 100237. <https://doi.org/10.1016/j.ijedro.2023.100237>

- Elkhair, Z., & Abdul Mutalib, A. (2019). Mobile learning applications: characteristics, perspectives, and future trends. *International Journal of Interactive Digital Media (IJIDM)*, 5(1), 18-21.
- Gaudelli, W. (2016). Global citizenship education. In *Global Citizenship Education* (pp. 41-72). Routledge.
- Goren, H., & Yemini, M. (2017). Global citizenship education redefined—A systematic review of empirical studies on global citizenship education. *International Journal of Educational Research*, 82, 170-183.
- Hadjichambi, D., Hadjichambis, A. C., Adamou, A., & Georgiou, Y. (2023). A systematic literature review of K-12 environmental Citizen Science (CS) initiatives: Unveiling the CS pedagogical and participatory aspects contributing to students' environmental citizenship. *Educational Research Review*, Article 100525. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2023.100525>.
- Ho, L. C., & Barton, K. C. (2022). Critical harmony: A goal for deliberative civic education. *Journal of Moral Education*, 51(2), 276-291.
- Imtinan, U., Chang, V., & Issa, T. (2013). Common mobile learning characteristics-an analysis of mobile learning models and frameworks. In *Proceedings Of The International Conference Mobile Learning 2013* (pp. 3-11). IADIS Press.
- Johnson, L., & Morris, P. (2010). Towards a framework for critical citizenship education. *The curriculum journal*, 21(1), 77-96.
- Krüger, T. (2016). Citizenship education in times of crises. *Citizenship. Social and Economics Education*, 15(3), 183-189.
- Misiaszek, G. W. (2016). Ecopedagogy as an element of citizenship education: The dialectic of global/local spheres of citizenship and critical environmental pedagogies. *International Review of Education*, 62(5), 587-607.
- Ozdamli, F., & Cavus, N. (2011). Basic elements and characteristics of mobile learning. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 28, 937-942.
- Prasetyo, W. H., Naidu, N. B. M., Tan, B. P., & Sumardjoko, B. (2021). Digital Citizenship Trend in Educational Sphere: A Systematic Review. *International Journal of Evaluation and Research in Education*, 10(4), 1192-1201.
- Rouah, I., Bourekkadi, S., Khouilji, S., Slimani, K., & Kerkeb, M. L. (2021). Mobile Learning Driving the Development of Higher Education Through a New Vision of Teaching Methods Thanks to Educational Technology. *Ilkogretim Online*, 20(5), 976-987.
- Sandelowski, M., & Barroso, J. (2006). *Handbook for synthesizing qualitative research*. Springer Publishing Company.
- Udvari, B., & Vizi, N. (2023). Employing the flipped classroom to raise the global citizenship competences of economics students to a global issue. *The International Journal of Management Education*, 21(1), Article 100736. <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2022.100736>.
- Vajen, B., Kenner, S., & Reichert, F. (2023). Digital citizenship education—Teachers' perspectives and practices in Germany and Hong Kong. *Teaching and Teacher Education*, 122, Article 103972. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2022.103972>.
- Wyborn, C., Louder, E., Harrison, J., Montambault, J., Montana, J., Ryan, M., ... & Hutton, J. (2018). Understanding the impacts of research synthesis. *Environmental Science & Policy*, 86, 72-84.

پی‌نوشت‌ها

1. Prasetyo
2. Banks
3. Choi
4. Bandu
5. Goren & Yemini
6. Castro & Knowles
7. Misiaszek
8. Gaudelli
9. Krüger
10. Udvari & Vizi
11. Vajen
12. de Arriba & del Portal
13. Johnson & Morris
14. Rouah
15. De Leeuw
16. Ho & Barton
17. Hadjichambi
18. The research synthesis
19. Cooper & Hedges
20. Wyborn
21. Sandelowski & Barroso
22. Scopus
23. Science direct
24. ProQuest
25. Eric
26. Springer
27. Google Scholar
28. Critical Appraisal Skills Program
29. Elkhair & Abdul Mutalib
30. Imtinan
31. Ozdamli & Cavus

